

Az orosz elszámolási rendszer

© Kriskó Andrea

Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola

andrea.krisko@yahoo.com

“Oroszország törvénytervet készített a nemzetközi SWIFT bankközi fizetési rendszer kiváltására saját fizetési rendszerrel – idézték orosz hírügynökségek szerdán Alekszej Mojszejev pénzügyminiszter-helyettes nyilatkozatát.” (<http://vs.hu>)

Miért lehet erre szükség?

Az orosz-ukrán válság következtében kialakult feszült politikai helyzet oda vezetett, hogy az Unió befagyasztotta egyes orosz vezetők számláit. Ez nem egyedi eset. Irán pénzügyi intézeteit 2013-ban azzal sújtotta az Európai Unió, hogy kizárta őket a SWIFT-rendszerből az ország nukleáris programja miatt. Az orosz vezetés ezért az uniós pénzügyi szankciók kivédésére és a belföldi fizetések lebonyolítására új rendszert hoz létre, s kizárólag az új rendszert tervezi használni a belföldi fizetések tekintetében.

Oroszország szerepe a nemzetközi elszámolás-forgalomban

Oroszország pénzügyi, elszámolásforgalmi szeparációs törekvése 2014 nyarán került napvilágra. Az első hírek augusztusban jelentek meg arról, hogy az Orosz Föderáció függetleníteni szeretné elszámolásforgalmát a SWIFT-rendszertől. Ez igen nagy kihívás, hiszen a belföldi elszámolásforgalom több mint 90%-a ma még SWIFT-en keresztül zajlik.

1990. július 13-án a Szovjetunió központi bankjának utódjaként jött létre a Central Bank of the Russian Federation, amely szervezi a pénzforgalmat, felel a monetáris szabályozásért, a külföldi gazdasági tevékenységért, a részvénytársasági és szövetkezeti bankok tevékenységéért.

1998 jelentős átalakulást hozott az orosz bankrendszerben, a válság hatására elsődleges cél lett a likviditás és teljesítménynövelés. Létrehozták az Agency for Restructuring Credit Institutions-t és az Inter-Agency Co-ordinating Committee for Banking Sector Development in Russia-t, és új riportolási rendszert vezettek be a fizetési forgalom tekintetében, a nemzetközi tapasztalatokat alapul véve. 2003-ban az International Financial Reporting Standards (IFRS) implementálásának vizsgálata külön projekt keretében zajlott.

Problémák egy új rendszer bevezetésekor

A klíringházak telepítése kevés kivétellel mindig a fővárosokhoz és pénzügyi központokhoz köthető. Európában szinte kivétel nélkül a fővárosban találhatóak az elszámolóházak és központi értéktárak (pl.: Varsó, Budapest, Szófia, Tirana, Athén, Prága, Bécs stb.), valamint a felügyeleti szerveik is. A fizetési rendszereket vagy magán vállalkozások vagy az állam (a jegybankon keresztül) üzemelteti, de az RTGS-rendszereket (Real-Time Gross Settlement) mindenhol a nemzeti bankok fennhatósága alá helyezték Európában. Így várhatóan az új orosz fizetési rendszerüzemeltetés is Moszkvában zajlik majd, ahogy az orosz nemzeti bank is ott található.

Egy új fizetési rendszer bevezetésének feltétele, hogy a felhasználók, a lakosság, a szolgáltatási szektor (üzletek, vállalkozások), az állami intézmények (hivatalok, hatóságok), a pénzügyi szféra (bankok, tőzsdék, kereskedési platformok) kellően tájékozottak legyenek, megfelelő képzést, oktatást kapjanak, hogy az átállás zökkenőmentes legyen. A jogi, szabályozási környezet átalakítása talán a legegyszerűbb része az átszervezésnek, de a sürgető határidők miatt ez is kihívást jelenthet. 2014. augusztus 3-án látott napvilágot a hír, miszerint a VISA és Mastercard riválisaként fizetési rendszert vezetnek be, de a rendszer nem a Sberbank PRO 100-rendszeren fog alapulni, hanem a központi bank saját platformján, és már 2015-ben működni kell.

Az idő igen rövid, a felhasználók és résztvevők száma igen magas, a fizetési rendszernek fel kell tudnia venni a versenyt a legkorszerűbb, több évtizedes tapasztalattal rendelkező szolgáltatókkal és a TARGET-tal. A napjainkra szinte természetessé váló napon belüli átutalást és azonnali fizetést kell lehetővé tennie, s mindezt biztonságosan és átláthatóan. (<http://rbth.co.uk>)

Ma a kártyás fizetések 90%-a a VISA és Mastercard-on keresztül számolódik el, és a bankkártya-használat itt is dinamikusan nő. A szűk időkeret miatt többen aggodalmukat fejezték ki, de a VISA és a Mastercard nem kívánta kommentálni az orosz törekvést. (<http://rt.com>) Azt, hogy milyen gyorsan is folynak a fejlesztések, és hogy Oroszország ezt mennyire komolyan gondolja, jól szemlélteti, hogy 2014. szeptember 22-én megjelent a hír, miszerint Oroszország harmadik legnagyobb hitelezője a Gazprombank elkezdett bankkártyát kibocsátani a kínai UnionPay rendszert használva. (www.themoscowtimes.com)

Az orosz fizetési rendszer gyorsan fejlődik és alkalmazkodik napjaink kihívásaihoz és a nemzetközi normákhoz, ami hozzájárul hatékonyságának növekedéséhez. Az orosz fizetési rendszer magában foglalja az Orosz Nemzeti Bank fizetési rendszerét és a bankok fizetési rendszereit is. A régió belüli elszámolások a VER-en (System for Intraregional Electronic Payments) keresztül zajlanak, míg az interregionális fizetéseket MER-rendszeren (Interregional Electronic Payments) keresztül teljesítik. RTGS-rendszerként a BESS (Banking Electronic Speedy Payment System) országos valós idejű rendszer funkcionál.

A posta, a volt keleti blokk országaihoz hasonlóan, szintén ellát fizetési szolgáltatásokat, papíralapú fizetési megbízásokat 3 napos határidővel teljesít. Értékpapírok klíringelését és elszámolását két csoport biztosítja az orosz piacon a Moscow Interbank Currency Exchange Group (MICEX Group) és a Russian Trading System Group (RTS Group). Az elszámolási infrastruktúra folyamatosan fejlesztés alatt áll, hogy kielégítse a folyamatosan változó igényeket.

A National Settlement Depository elszámolóházi és értéktári tevékenységet is végez egyben. 2011 óta a Bank of Russia felügyeli és ellenőrzi a fizetési és

elszámolási rendszereket. Az intraregionális kifizetések nem haladhatják meg a 2 napot, az interregionális fizetések pedig az 5 napot. 2009 végén a hitelintézetek száma: 1007 bank, 51 nem banki hitelintézet, 3183 bankfiók 37547 „alfiók”, amely mellett 226 külföldi hitelintézet működik. Ekkora hálózat elszámolásait összehangolni nem kis feladat, ráadásul figyelembe kell venni a kilenc időzónát is, amelyeknek az elszámolási ciklusait is össze kell hangolni.

A fizetések a Bank of Russia fizetési rendszerén keresztül, bankközi elszámolások keretében, levelezőbanki számlákon vagy saját bankhálózaton keresztül zajlanak.

Egységes postai szolgáltatást Oroszország teljes területén a föderális postaszolgálat biztosít. A pénzügyi szolgáltatások közül kiemelt jelentőségű a postai pénzátutalás, amely a 2002-ben bevezetett Single Postal Remittances System-en keresztül zajlik. 1997-ig e-mail-en és vezetékes szolgáltatás keretében bonyolították le az átutalásokat, mára ez internetalapúvá vált.

A postahálózat 40.000 postahivatal, 16.000 hálózati terminál és 1600 közvetítő terminál részvételével, igen széles infrastrukturális hálózat, amely igazodik az ország méretéhez. Az elektronikus átutalások teljesítésének határideje 72 óra, ez európai viszonylatban sok. De lehetőség van sürgős átutalás indítására is, amely 1 órán belül célba ér. A fizetési ügynökök és a banki fizetési ügynökök szerepe is egyre nagyobb. Ezen szolgáltatók a bankokkal számolnak el, de termináljaik az ügyfelek számára szinte bárhol elérhetőek. A bankok és a fizetési ügynökségek az Orosz Föderáció szinte teljes egészét lefedik.

A BoR regionális fiókjait nemzeti bankoknak hívják. 2009-ben 79 regionális központtal és 552 elszámolási pénzügyi központtal üzemelt. A BoR tulajdonosa és üzemeltetője a fizetési rendszernek, működtetése során szem előtt tartja az üzletmenet folytonosságának biztosítását.

A BoR kezdeményezésére a Federal Agency on Technical Regulating and Metrology keretein belül megalakult a National Committee for Financial Services Standardization, hogy a fizetési rendszer megfeleljen a nemzetközi szabványoknak. A BoR fejlesztései terén együttműködik a FÁK-országaival, az Eurázsiai Gazdasági Közösséggel és egyéb nemzetközi szervezetekkel.

A Regionális Bankszövetség (Association of Regional Banks) 1990-ben alakult az első banki szövetségként, kezdetben 44 tag részvételével. Mára több mint 450 tagja van. A Fizetési és Elszámolási rendszerfejlesztő Bizottság is a bankszövetség részeként működik. Munkájával hozzájárul a fizetési rendszer fejlesztéséhez és a nemzetközi szabványok implementálásához. Az Orosz Bankok Szövetsége a banki üzletág fejlesztésére fókuszál. (Association of Russian Banks/ARB).

A Federal Financial Markets Service (FFMS) irányítja és felügyeli a pénzpiacokat (kivéve a bankokat és audit tevékenységet), közvetlenül az orosz föderáció kormányának számol be. Tevékenységei: kibocsátók és piaci szereplők számára követelmények megfogalmazása, értékpapír regisztráció, engedélyezési tevékenység a piaci szereplők számára, tulajdonosi jogok védelme, illetéktelen tevékenységek megakadályozása az értékpapírpiacra. (az IOSCO-tagja/International Organization of Securities Commissions)

Az országban 4 kereskedés-szervező működik: a Moscow Interbank Currency Exchange (MICEX), a St. Petersburg Currency Exchange (SPCEX), a Russian Trading System Stock Exchange Non-for-Profit Partnership (NP RTS), és a Moscow Stock Exchange (MSE). A 4 tőzsde közül kettő Moszkvában található, a MICEX Stock Exchange (MICEX SE) és a Russian Trading System Stock Exchange (RTS). A másik kettő Szentpéterváron: a St. Petersburg Currency Exchange (SPCEX) és a

St. Petersburg Exchange (SPBEX). A tőzsdei kereskedés volumene jelentős, az OTC-ügyletek aránya jóval kisebb mértékű.

A 2013-as év igen sok újítást hozott a Moszkvai Tőzsdén, olyan új szolgáltatások jelentek meg, mint a külföldi részvény ügyletek, a részvény derivatívák, a jelzálogpapírok, a kamat-swap ügyletek, a központi szerződő fél repó ügyletei, a kínai jüan elszámolású spot ügyletek, valamint a dollár/rubel swap ügyletek (overnight és egy éves határidővel). Ezen túlmenően megjelent a szolgáltatások között a spot nemesfém kereskedelem a nemesfém csereügyletekkel együtt. (Afanasiev, 2013) Szintén a 2013-as év újítása, hogy az orosz értéktár számlát vezet Európa meghatározó elszámolóházainál, a Clearstream-nél és a Euroclear-nél.

A fentiek jól mutatják, hogy a moszkvai tőzsde kezdi ledogozni hátrányát, de még bőven akad tennivaló, ha fel akarja venni a versenyt a globális pénzügyi központokkal, New York-kal és Londonnal. Félő azonban, hogy napjaink világpolitikai és katonai eseményei lefékezik a nyugati nyitás lendületét. (E cikk írásakor az Európai Unió újabb szankciókat helyezett kilátásba Oroszországgal szemben.)

Elzárható-e egy ország fizetésforgalma?

Hermetikusan nem lehet lezárni egy ország fizetés forgalmát, a lakosság és vállalkozások ezer szállal kötődnek külföldi piacokhoz, pénzügyi intézetekhez. Az Internet kiapadhatatlan forrása a pénzügyi lehetőségeknek, a webáruházak korában nem lehet, illetve meglehetősen nehéz korlátozni a fizetéseket. Ha egy ország elszeparálja fizetési rendszerét, saját bankkártya társaságot működtet, és azt monopol helyzetben tartja, megnő a veszélye, hogy a kívülállók nem engedélyezik a fizetéseket az orosz bankok/kártyatársaságok kártyáival. Ez jelentős hátrányt teremthet versenyképességi szempontból.

Az államadósság finanszírozásában is kiemelt jelentőségű a fizetések gyors, hatékony lebonyolítása. Oroszországnak komoly gondot okozhat, ha nem kap külső forrásokat, hiszen tartalékai igen csak leapadtak az elmúlt hónapokban.

A kormányközi fizetések lebonyolítása továbbra is zökkenőmentesen kell, hogy történjen, s ez felveti a duplikált rendszer működtetését. Amennyiben a kormányközi fizetések teljesítése továbbra is SWIFT-en keresztül zajlik, de a lakosság fizetési forgalmának teljesítéséhez külön rendszert használnak, jelentős többletköltségek jelentkezhetnek. Két azonos funkcióval bíró rendszer üzemeltetése gyakorlatilag pénzkidobás, bár mindenképpen nyitva marad egy kiskapu, amennyiben Oroszország mégis integrálódni kíván a világ fizetési forgalmába.

Ezen túlmenően nem hagyható figyelmen kívül James Tobin, a kockázatelutasítás melletti portfóliódöntési elmélet egyik atyjának, legfőbb tanácsa: „*ne tegyük minden tojásunkat egyetlen kosárba!*” (Krugman & Obstfeld 2003). Oroszország elzárja a portfólió diverzifikációban rejlő kockázatcsökkentési lehetőséget, amennyiben nem kíván részt venni a nemzetközi tőkepiacon.

Lehet ellentétes irányban haladni a világgal?

Természetesen lehet, a kérdés az, megéri-e? A szembenálló fél (a Nyugat és az Európai Unió) milyen további szankciókat vezet be, miképp reagál az orosz lépésekre. A novemberi G20-as csúcstalálkozón igen feszültté vált a helyzet Vlagyimir Putyin orosz elnök számára, az ukrán konfliktus kapcsán erős diplomáciai nyomásgyakorlás indult meg az Unió és az USA, de Kanada részéről is. Nem meglepő, hogy idejekorán távozott Oroszország első embere, még a találkozó hivatalos zárása előtt. Erről több internetes portál is beszámolt a vezető hírek között (Népszava, ATV, Ma.hu, HVG, NOL.hu stb.)

December végére nyilvánvalóvá vált, hogy az orosz gazdaság a mostani összeomlást nem heveri ki egyhamar. Maga Vlagyimir Putyin is azt nyilatkozta, hogy két évre lesz szüksége az orosz gazdaságnak kiheverni a mostani visszaesést.

A pénzügyi piacok deregulációjával a specializáció tovább él a tőkepiacokon, s ez jórészt a hagyományoknak, szokásoknak köszönhető. Ma már nem arról szól a történet, hogy bizonyos termékek nem elérhetőek bárhol a világon, hanem inkább a megszokás áll a piaci szereplők termékválasztási döntései mögött.

Napjainkra gyakorlatilag nincsenek elérhetetlen piacok (tőzsdék, Multilateral Trading Facility, a továbbiakban: MTF-ek) és a termékek (egzotikus opciók, pénzügyi derivatívák) széles skáláját is megtalálhatjuk bármely régióban.

A fizetési rendszer szeparációjának lehetséges előnyei

A hazai fizetési rendszer bevezetésével Oroszország csökkentheti kiszolgáltatottságát, nem lesz a SWIFT-rendszer használatára utalva. Az orosz vezetők által hazavitt összegek az ország területén maradhatnak, a hazai beruházásokat támogatva. A hazai pénzforgalom volumene jelentősen nőhet, de ehhez nélkülözhetetlen a fejlett infrastruktúra. Romániához hasonlóan (www.bnr.ro) Oroszország is előnyre tehet szert, ha utolsóként vezet is be saját fizetési rendszert. A legújabb technológia segítheti, hogy a ma elérhető legmagasabb színvonalú szolgáltatást vezesse be, az átutalások napon belül teljesüljenek. Egy jól működő, modern klíringrendszer hozzájárulhat a bankrendszer hatékonyságához, az üzleti kapcsolatok megerősödéséhez. A pénzáramlás gyorsulása kedvezően hat a vállalkozások likviditására, elősegíti a pénzügyi tervezést.

A ma szétszabdalt banki és alfióki hálózat közös elszámolásforgalmi rendszerbe történő integrálása jelentős mérföldkő lehet az orosz fizetési forgalom történetében. Egy ekkora piac lefedése egy fizetési rendszerrel új távlatokat nyithat a pénzügyi innovációk elterjedéséhez.

A hazai fejlesztésű rendszer előnye lehet, hogy jobban igazodik a helyi igényekhez, sajátosságokhoz, kialakítása személyre szabható. Eldönthetik, hogy kizárólag RUB-elszámolást végezzen-e vagy multidevizás rendszert kívánnak fenntartani. (Bár a multidevizás rendszer értelmetlen, ha pénzforgalmat kizárólag RUB-ben folytatnak, s kiiktatják a külföldi devizákat.)

Összefoglalás

Összességében elmondható, hogy Oroszországnak jelentős lemaradása van a pénzügyi infrastruktúra terén. Ma még kiszolgáltatott a fizetési forgalma, a SWIFT-rendszer használatát azonban fokozatosan felváltja a hazai fizetési rendszer, várhatóan már 2015-ben. Moszkva a pénzügyi központok rangsorában elfoglalt helye alapján még távol áll attól, hogy globális pénzügyi központtá váljon. A jogi szabályozás átalakulóban van, akárcsak az elszámolási infrastruktúra. Az elszámolóházi tevékenységek területén számos újító kezdeményezés indult el 2013-ban, de a szolgáltatások színvonala így is elmarad a transznacionális klíringházakétól. És bár Oroszország földrajzi kiterjedése nagy, gazdasági ereje megkérdőjelezhetetlen, a rubel mégis sérülékeny valuta, s ezt az elmúlt hónapok eseményei messzemenően alátámasztották.

Az orosz gazdaságot exportfüggősége miatt nem lehet a világgazdasági helyzettől függetleníteni, önállóan vizsgálni. A világpolitika, a világgpiaci helyzet rányomja bélyegét a nemzetgazdaságok teljesítményére. Az Európai Unió és az USA politikai szembenállása a szankciók révén lépésre kényszerítik Oroszországot, át kell gondolnia katonai lépéseit Ukrajna területén. Az intézkedések negatív hatásai folyamatosan tovagyűrűznek a gazdaság szinte minden szegmensébe. Annak ellenére, hogy Oroszország 1998-óta a legsúlyosabb válságát éli, az elemzők szerint jövőre recesszióba zuhan a gazdaság, Vlagyimir Putyin december 25-ei kormánytalálkozásának fő kérdése a vodka ára volt. (www.168ora.hu)

Források

- AFANASIEV, Aleksander (2013). *Moscow Stock Exchange presentation*, July.
http://www.slideshare.net/Moscow_Exchange/moscow-exchange [2015.01.01.]
- EBA STEP1 clearing. <https://www.ebaclearing.eu/STEP1-N=STEP1-L=EN.aspx> [2015.01.01.]
- EBRD: az orosz gazdaság túlságosan függ az energiaexporttól.
http://www.portfolio.hu/vallalatok/energia/ebrd_az_orosz_gazdasag_tulsagosan_fugg_az_energiaexporttol.183026.html [2015.01.01.]
- ECB TARGET2. <https://www.ecb.europa.eu/paym/t2/html/index.en.html> [2015.01.01.]
- Ennyi volt, Putyinék nem bírják tovább? /HVG.
http://hvg.hu/gazdasag/20141216_Ennyi_volt_Putyinek_nem_birjak_tovabb?s=hk [2014.12.16.]
- KRUGMAN, P. R., & OBSTFELD, M. (2003). *Nemzetközi gazdaságtan. Elmélet és gazdaságpolitika*. Budapest: Panem.
- Major Russian Bank Opts for Chinese Payment System Over Visa and MasterCard.
<http://www.themoscowtimes.com/business/article/major-russian-bank-opts-for-chinese-payment-system-over-visa-and-mastercard/507555.html> [2014.11.12.]
- NYSE/ICE (Intercontinental Exchange).
https://www.theice.com/publicdocs/ICE_at_a_glance.pdf [2015.01.01.]
- Óriási pánik, így menekülhet meg Putyin/Portfólió.
http://www.portfolio.hu/gazdasag/oriasi_a_panik_igy_menekulhet_meg_putyin.207969.html?utm_source=hirkereso_es_kapu&utm_medium=portfolio_linkek&utm_campaign=hiragregator [2014.12.16.]
- Oroszország a bankközi tranzakciók világából is kiiratkozna.
<http://vs.hu/mind/osszes/oroszorszag-a-bankkozi-tranzakciok-vilagabol-is-kiiratkozna-0827> [2014.11.28.]

Payment, clearing and settlement systems in Russia (2011).

http://www.bis.org/cpmi/publ/d97_ru.pdf [2014.11.12.]

Payment, clearing and settlement systems in the United States.

http://www.bis.org/cpmi/publ/d105_us.pdf [2015.01.01.]

Putyin otthagyja a G20 csúcst/HVG.

http://hvg.hu/vilag/20141116_Putyin_otthagyja_a_G20_csucst?s=hk [2014.11.14.]

Putyin problémája: egekben a vodkaárak. <http://www.168ora.hu/globusz/putyin-problemaja-egekben-vodkaarak-132811.html> [2015.01.01.]

Russia to force card issuers to use domestic payment system. <http://rt.com/business/193752-russia-national-payment-system/> [2014.11.12.]

Russian Central Bank to create its own domestic payment system.

http://rbth.co.uk/business/2014/08/04/russian_central_bank_to_create_its_own_domestic_payment_system_38751.html [2014.11.12.]

Saját bankközi fizetési rendszert tervez Oroszország.

http://hvg.hu/gazdasag/20140827_Sajat_bankkozi_fizetesi_rendszert_tervez/
[2014.11.12.]